

ЕДНА ХИПОТЕЗА ЗА ПРОИЗХОДА НА ТОПОНИМА „ПАРОРИЯ“

Георги Ковачев

ONE HYPOTHESIS FOR THE ORIGIN OF THE TOPONYM “PARORIA”

Georgi Kovachev

Abstract: *This article presents a new hypothesis about the name of Paroria, an area in the Strandzha Mountain, where St. Gregory of Sinai established his monastery and churches in the mid-14th century. Until now the name of Paroria was derived from παρορία (border), while the new hypothesis suggests the origin of the name to be linked to the Παρωρίσις monsters from the folk culture, associated with the modern day kukeri, as a mountain desert place, where the monsters were taking a refuge when they were not active in the folk culture calendar, between the time of Christmas and the Twelfth night. Further in the article, a location of the St. Gregory of Sinai monastery is suggested to be found at the mountain peak of Gradishte, near the modern town of Malko Turnovo.*

Keywords: *Paroria, St. Gregory of Sinai, Strandzha, monasticism, hesychasm, folklore.*

Местонахождението и името на средновековна Парория са все още загадка за българската историческа наука. Е. Голубинский (Голубинский 1871, 663, бел. 1) и К. Иречек (Иречек 1978, 503) локализират това монашеско средище в Сакар планина. По-късно Иречек преразглежда мнението си и отнася местонахождението на Парория в Манастирските възвишения до Ямбол (Иречек 1882, 51 – 52). Същото становище се защитава и от братя Шкорпил (Шкорпил 1885, 11), П. Сирку (Сырку 1899, 17 – 109), В. Златарски (Златарски 1970, 241 – 242), а Шкорпил добавят за възможността Парория да е на Бакаджиците до Ямбол (Шкорпил 1905, 564 – 565). Пръв, който идентифицира Парория в Странджа планина, е В. Киселков (Киселков 1925, 104 – 118), а неговото мнение се поддържа и от Г. п. Аянов (Аянов 1941, 254 – 263), В. Бешевлиев (Бешевлиев 1960, 287), Г. Цанкова-Петкова (Цанкова-Петкова 1960, 127), Г. Горов (Горов 1972, 64 – 75), Н. Тулешков (Тулешков 1984, 254 – 288), Д. Драганов (Драганов 1984), Й. Андреев (Андреев 1993, 18 – 31), Б. Димитров (Димитров 1990, 409 – 412), П. Сустал (Soustal 1991, 305 – 389), Кр. Гагова (Гагова 2002, 257 – 260), П. Георгиев

(Георгиев 2007, 197), А. Орачев (Орачев 2011), Е. Банчева (Орачев, Банчева 2009, 32–43), Д. Лалчев (Лалчев 2015, 446–477) и М. Николов (Николов 2013, 2016, 403–407).

Наред с локализацията на Парория, все още не е решен и проблемът с местоположението и тълкуването на топонимите Месомилион и Катакриомени (Сирку 1909, 38, 41) (Катакекриоменон (?)) в превода на Житието на Григорий Синаит (ЖГС) от Соколовски (Соколовски 1904). По-долу ще обърна внимание на една идея, свързана с произхода и значението на името Парория, както и върху някои предположения, засягащи Месомилиона и планината Катакриомени.

В българската историческа наука се приема, че името Парория е производно от съчетаването на гръцките думи „пара“ (παρά) и „орион“ (ὄριον), което би следвало да се слее под формата „Парорие/Парория“ (Параорие), със смисъл „пограничие, граничен край“. И обикновено се приема, че става дума за приграничната област между България и Византия, както е локализирана в ЖГС, между Созопол и Адрианопол¹ (Сирку 1909, 37–41) или „място, което се намира между гърците и българите“, според Житието на Теодосий Търновски (ЖТТ) (Златарски 1904, 12). Идеята за смисъла на Парория като превод на „граница“ (παρορία) е приета още от К. Иречек и след него не търпи принципни изменения, бидейки приемана от всички, които са се докосвали до проблема за локализацията на този средновековен район (Иречек 1899, 700; Спасова 2008, 400). Без да влизам в спор с тази „погранична“ теория за същността на името Парория, дори и локализирана между България и Византия, т. е. в граничната област, според мен името едва ли е било свързано само със значението на граничната линия. Следва да се отбележи, че в нито един друг извор, свързан пряко със събитията между България и Византия от втората половина на XIII и XIV век не е отбелязано името Парория (Николов 2012, 76–77), макар границата и пограничните области да се споменават многократно и често пъти граничната линия да е минавала през билата на Странджа (Коледаров 1979). Следва да отпадне и възможността цялата гранична линия между България и Византия да е носила името Парория, защото очевидно става дума за конкретен район. Освен това, в непрекъснатите конфликти между българи и византийци, границата се е променяла многократно и е достигала както до Стара планина, така и дори южно от Странджа. А как ли тогава се е наричала местността Парория (при границата), локализирана в Странджа планина, когато граничната линия се е меняла и е достигала до Стара планина? Следва да се допусне, че топонимът не се е местил заедно с преместването на границата. Нека също обърна внимание на това, че обикновено местната топонимия е

¹ Изхождам от двете изходни точки на Григорий Синаит, от които той достигнал до планината Катакриоменон.

устойчива на промени, свързани с административни деления, което ще рече, че топонимът вероятно е съществувал преди установяването на граничната линия между България и Византия през XIV век, още повече, че става дума за име на област, в случая Парория, което не е било приоритетно за промяна, тъй като самата област е била необитаема горска пустиня и едва ли някой се е интересувал от промени на името ѝ в течение на времето. Освен това границата, дори и минаваща през пустиня, била то и горска, не може да се разглежда като ничия земя, свободна от териториални диспути, защото трасето на граничната линия е следвало естествени или изкуствени маркери и поради тази причина е било точно определено. На следващо място, изрично е казано, че Парория, в частност районът, където Григорий Синаит установил своето селение и прилежащите му храмове, е бил под контрола на българските власти, тъй като точно цар Иван Александър не само дал средства за строежа на манастира (всъщност средствата за строежа може да бъдат дадени от всеки един владетел), но и според Житието на Ромил Видински (ЖРВ) изрично „с голям гняв запретил на разбойниците и убийците да досаждат на Божиите раби“ (Сърку 1900). Дали това са били напразни заплахи от страна на царя или всъщност тези разбойници са били не кои да е, а точно охранителите на проходите и планинските пътища, които в системата на Османската империя ще получат статута на дервенджии и ще бъдат освободени от налози срещу „опазването“ на пътуващите през проходите, т. е. да не ги ограбват и притесняват. Как иначе да си обясним присъствието на разбойници в планината, освен около проходите или пътищата, където могат да минават техните жертви? Всичко това навежда на мисълта, че не става дума за име на местност, пряко свързано със статуквото на често променящата се Българо-византийската граница, а на район, добре познат и популярен сред населението, но без каквото и да е значение относно административните и политически дела.

В гръцката фолклорна традиция, както и навсякъде, съществуват беневоленни (добри) и маловолентни (лоши) персонажи, които проявяват своето отношение към хората съгласно празниците, сезоните и дори отделните части на нощта. Едни от тези персонажи например са „каликандзерите“, от където вероятно произлиза и турското „караконджул“, които, във фолклорната традиция, са изключително агресивни и злонамерени спрямо хората, и то в нощните часове до пропяването на първите петли, с което тяхната сила изчезва и те са принудени да се укрият от настъпващата зора (Lawson 1910, 214).

Каликандзарите се появяват само през период от дванадесет дни, между Коледа и Рождество, след което отново се завръщат в подземния свят, където тяхната задача е да отсекаят световното дърво, което поддържа света, и точно преди да приключат настъпва отново времето, през което трябва да се появят отново на земята. След като се завърнат световното дърво вече е

възстановено и те трябва да започнат работа отначало. Докато са на горната земя, през деня те се укриват из тъмни и влажни места – в пещери, зад мелници и други, а се хранят с това, което успеят да съберат – червеи, змии, жаби, костенурки и др. През нощта обаче излизат и тормозят всичко живо, което се изпречи на пътя им, влизат в къщи и дюкяни през незаклучени врати и през комини, разсипват, пилеят, тормозят и насилват тези, на които попаднат (Lawson 1910, 194–195).

Поради своята зловредна дейност, която винаги е ограничена през нощта, каликандзарите получават името Παρωρίσις или Νυχτοπαρωρίσις, които имена са оформени от πάρωρα – часът преди пропяването на петлите или часът преди зазоряване, късно в нощта, защото по това време техните изстъпления достигат своя зенит. Техните зловредни действия приключват с пропяването на третите петли, при което каликандзерите изчезват (Lawson 1910, 195). Тези имена обаче пряко не могат да заменят думата за каликандзер, защото, макар и по-рядко, се отнасят и за други нощни същества. Но вече споменатите имена може да се свържат и с други прилежащи думи: παρφρέϊτης (от παρά, όρος) и πάρωρος (от παρά, ώρα). Първата дума означаваща „някой, който живее в планината“, а втората е в смисъл на „ненавременен и неочакван“ (Liddell & Scott 1930; Pocket Oxford Greek Dictionary 1955).

За това, че каликандзерите, тези парорийни същества, се свързват също и с пещери, разказва една история от о. Скирос, където пещерата и подхода към нея са познати под името „каликандзеров крак“. В разказаната история местният свещеник ударил бягащия призори каликандзер по крака с един от осветените съдове, които носел в ръцете си и кракът на каликандзера паднал. Всъщност в много от историите, свързани с каликандзери, хората са спасявани или от свещеници, или от пропяването на черен петел (Lawson 1910, 196–197). Каликандзерите се разпознават на планината Пелион в Тесалия, където отвън на вратата се закача къс сушено месо за тях. Подобно място, което е често посещавано от каликандзери, е отбелязано на о. Хиос през XVII век от Лео Алатиус (Lawson 1910, 217). Топонимът, с който е отбелязано това място, е „Трите потока“ (Трите рекички, Трипотамата).

Каликандзерите най-вероятно отговарят на демоните, описани от Михаил Псел през XI век, по-късно и в Свидас², като „бабутцикариос“ (от латинското „бабулус, бабурус, бабуркус“ – луд, побъркан), които демони са активни само през нощта в дните веднага след Коледа и наказват лакомите с нощни страдания (Lawson 1910, 218). В съвременния гръцки фолклор бабуцекариите са алтернативно име на кукерите (Haland 2017, 436), от което следва и връзката на каликандзерите с кукерите и техните маскарадни игри (Lawson 1910, 221–228). Вероятно и от средновековното „Бабуцекареос“ следва да се изведе и алтернативното „бабунгери“, с което са

² Виж: Εφιάλτης, epsilon, 3909 (Suda Online).

познати кукерите в Западна България и в изселеното през 1913 г. тракийско село Пишманкьой, днес в област Малгара в Турция. Следва да се отбележи, според описанието на М. Арнаудов, че в Пешманкьой бабунгерите силно се доближават до същността на каликандзерите, тъй като мимовете са само двама, не изпълняват никакви обредни игри, а се разхождат из селото, тормозят момите, връзват кости по опашките на кучетата, а майките плашат децата си с тях (Арнаудов 1920, 26–29).

Присъединявайки се към мнението за идентичността на Странджа с Парория, следва да отбележа, че Странджа е обкръжена и запълнена от селища, в които играят кукери и точно една от същностите на кукерите, като наследници и превъплъщения на каликандзерите, са тези парорийни същества, които живеят във вътрешността на планината и според вярванията се спускат в дните около Коледа из селищата, а през останалата част на годината живеят и се укриват в горската пустиня във вътрешността на планината, чийто район, вероятно заради тях наречен Парория, се е възприемал като тяхното царство и никой не е искал да попадне в техните територии. Като се има предвид, че в Странджа са изключително силно разпространени кукерските игри, които носят в себе си един силен запазен архаичен пласт от народната култура, то може да се допусне, че името на района „Парория“ е било свързано не с административно деление, а по-скоро с указване на горските пустинни местности, където според народните вярвания са живеели и укривали парорийните същества, чиито превъплъщения са били демонстрирани от кукерите. Тези митични персонажи са живеели далеч от хората, в пусти места и пещери (с каквито Странджа е наситена) и като останки от езическата култура са представлявали истинско предизвикателство пред търсещите духовно усъвършенстване монаси. Възприемани като зли духове и бесове тези езически персонажи са се възприемали като „бесовски изкушения“ за монасите, които приемали предизвикателството да устоят в единение и да се преборят с тях както това са сторили и Григорий Синаит и Теодосий Търновски. Нека не забравяме, че в познатите истории, свързани с каликандзери, хората са спасявани или от настъпващото утро или от свещеници (духовници). Затова и Парория е била подходящото място където всеки исихаст е можел да открие лек за душата си срещу изкушението, както и да се бори с нечистите сили, демонстрирани от традиционната народна култура. С това вероятно е свързано и името на местността Бозово (Пезова според превода на Соколовски), където били построени две (?) от лаврите на Григорий Синаит. Вероятно се е имало предвид нещо, свързано с бесове или песове (кучета)³. А знаем, че бесенето и церенето на кучетата, за да нямам бяс, от кукерите, е „специалитет“ за странджанските села. Мястото оче-

³ Мнението на М. Николов е, че става дума за местност, наситена с бъзови храсти, което може да допълни и казаното от мен (Николов 2012, 80).

видно не е било популярно сред населението и не ще да е случайно, че там се събирали разбойници и убийци, чийто статус е репликирал и статусът на парорийните същества, от които всички са търсели спасение.

От откъслечните сведения в ЖГС се вижда, че в Странджа планина е имало вече заселени монаси и Парория е била усвоено монашеско пространство още преди появата на Григорий Синаит. Достатъчно е да споменем присъствието на Амирали и неговите ученици, за да се убедим в това. Затова не бива да ни учудва появата на множество скитове и манастири в различни части на планината, което внася допълнително объркване в търсенето на манастира и лаврите на Григорий Синаит.

Самият Амирали, със своите ученици, е имал жилище „в самата вътрешност на парорийската пустиня, поради тази причина наречено Месомилион“ (ЖГС 15:17) Нека още веднъж се опитаем да разтълкуваме текста. От казаното става ясно, че в най-вътрешната част на Парория, в нейната среда, се е намирало въпросното жилище на Амирали. На това същото място Григорий Синаит и неговите ученици построили килии, а Амирали с неговите си ученици се разположил „приблизително на една стадия далечина от своето жилище Месомилия“, т. е. на около 200 метра от Месомилиона (ЖГС 15:17).

Както отбелязва още Киселков (Киселков 1925, 116–117) думата „месомилион“ може да се разбие на две съставни части, които да отбелязват средата на района: от гр. месо (μέσος (μέσο) – среден, среда, половина, междинно); и милион (μίλιον (μίλλιον) – по същество обозначение за „нулевата“ „милиарна“ колона в Константинопол, откъдето се измервало разстоянието до всяка една точка в империята). Тя се е намирала в северния ъгъл на площада на църквата „Св. София“ и е представлявала архитектурно оформена постройка, съставена от четири колони в квадратен план, свързани помежду си с арки, носещи купол със статуя на император Константин Велики и майка му Елена. Съоръжението е съществувало до XVI век, след което е изчезнало (Müller-Wiener 1977, 216–218). По същия начин подобна „нулева“ милиарна колона е имало и в Рим, т. нар. „Златен милиарий“ (Milliarium Aureum), издигната от император Октавиан Август през 20 год. пр. Хр., на римския форум, до храма на Сатурн.

В този смисъл „месомилион“ би следвало да се преведе и тълкува като средна или междинна колона, пътен знак, съоръжение, или природен феномен, чрез който по някакъв начин се е имало предвид разстояние или определена географска позиция. И тъй като до това място едва ли е имало официален път, то по-скоро Месомилиона е било нарицателно понятие за изразен географски маркер в самата вътрешност на района на Парория, в близост до който, както става дума в ЖГС, е имало и пещера (ЖГС 17:21) където по-късно била построена и една от великите лаври.

Но нека повторим отново хронологията на събитията около пребиваването на Григорий Синаит в Парория. Това, което става ясно от неговото житие, е, че Григорий Синаит отишъл с учениците си с кораб до Созопол, където се срещнал с монаха Амирали, който имал жилище в самата вътрешност на Парорийската пустиня, поради което се е наричало Месомилион. Навлизайки в Парория и харесвайки мястото поради свършената непроходимост на пустинята, учениците на Григорий Синаит построили килии за обитаване, а въпросният Амирали се разположил на една стадия, около 200 метра, от своето жилище Месомилия. Тук, според Калист, Григорий Синаит сътворил около 150 богослужебни текста, но влизайки в конфликт с Амирали, Григорий Синаит и неговите ученици били принудени да се преместят на съседната планина, която по местному била наречена Катакриомени (κτακρίομενι (по превода на Сирку) или Катакекриоменон (Κατακεκρῳμενον (по превода на Соколовски). Притеснявани от разбойници, изпратени от Амирали, Григорий Синаит и учениците му били принудени да напуснат обиталището си, връщайки се в Созопол и след това в Константинопол. Така свършва и неговото първо пребиваване в Парория.

На следващата година Григорий Синаит достига до Адрианопол с кораб, след което по суша отива в Парория, на планината Катакриомени, където се заселил с някои от своите ученици. Наоколо в планината бродели разбойници и крадци. На Катакриомени Григорий Синаит устроил своя манастир (Велика лавра), след което построил „из основи“ и други три велики лаври – в тази същата пещера на Месомилиона, и в местността Бозова (Пезова)⁴. От последното не става ясно къде е била третата лавра – отново в Бозова или на друго място. След това Григорий Синаит потърсил средства от цар Иван Александър, който му дал пари и други запаси, след което „от основи“ била издигната на висота здрава кула, бил установен алтар (храм), били въздигнати прилични килии, построил и всякакви други служби (постройки – бел. ГК). Скоро след смъртта на Григорий Синаит през 1346 г., според ЖРВ, поради честите нападения на мюсюлмани, монасите запалили кулата „за да не се загнездят в нея богопротивниците“ и се разпръснали. Обикновено се приема, че събитията се отнасят най-общо около 1330 – 1350 г.

Сред търсените от изследвачите забележителности, свързани с пребиваването на Григорий Синаит в Парория, особено внимание се отделя на Месомилиона и планината Катакриомени. Както допуснах по-горе Месомилиона следва да се разглежда като обособен географски маркер, който, както се разбира, е съседен на планината Катакриомени. На същия този Месомилион се оказва, че има и пещера, която се превръща в една от Великите лаври, което ме кара да допусна, че под името Месомилион се крие масива на

⁴ „Бозова“ според превода на Сирку, но „Пезова“ според превода на Соколовски.

някой от високите върхове на Странджа, вероятно връх Махиада⁵, а що се отнася до въпросната пещера, то вероятно става дума за най-голямата пещера на Странджа, разположена северозападно от Махиада (на територията на Турция) „Дупница“. Пещерата Дупница, която е отворена за туристи, освен голяма и удобна, е и лесно достъпна и като такава е била примамлива за превръщането ѝ в скална обител или църква. Друг е въпросът до каква степен е била застроена и какво е останало след оттеглянето на монасите. Така че според мен в околностите на Махиада, най-вече около Скопо, би следвало да се търси жилището на Амирали и неговите ученици, както и на други заселили се тук монаси⁶. Наситеността на района с християнски скитове, църкви и обиталища на монаси-отшелници е дало повод и за изграждането на Великата лавра в близката пещера.

Съседната на масива Махиада планина, разположена на север, т.е. откъм българската страна на Странджа, е масивът с връх Градище, вторият по големина връх на Странджа. Според мен именно тук следва да се търси и манастирът на Григорий Синаит и върху останките на стоящата тук стара крепост ще е била и въздигнатата „из основи“ кула⁷. Както се споменава в ЖТТ молбата на Григорий Синаит към цар Иван Александър била за съграждането на „укрепление и прибежище“ за монасите. На което Иван Александър откликнал и „така се създаде кулата, на светата обител и църквата, а монасите получиха безмълвие и тишина, както и се освободиха от разбойническите нападения“. По-вероятно става дума за възстановеното укрепление или част от него, в което пространство се е побирал и манастирът. Това се подразбира и от казаното в ЖТТ, според което цар Иван Александър изпратил на монасите „пари, добитък и други неща, колкото им бяха необходими за уякчаването на пирга“, което подсказва за вече съществуващи градежи. Как иначе да си обясним възможността монасите да са в безопасност при изненадваща атака от страна на местни разбойници или шайки от мюсюлмани⁸. Ако не са били в укрепено пространство, то едва ли ще са имали възможност да избягат от жилищата си и да успеят да се укрият

⁵ Най-високият връх на Странджа може да е служил и за маркер на пътуващите, като е отчитал преполовяването на пътя през планината, а вероятно и преполовяване на относителното разстояние между Константинопол и Търново.

⁶ Всъщност много историци са склонни да търсят манастира на Григорий Синаит в околностите на Скопо (Киселков 1926; Аянов 1941; Тулешков 1984; Андреев 1993b; Гагова 2002)

⁷ Изразът „из основи“ често пъти е относителен и не означава, че постройката е била изградена „на чисто“. Такъв например е случаят с църквата „Св. Четиридесет Мъченици“ в Търново, която църква е била построена върху основите на по-стара черковна постройка. Това не попречило на цар Иван Асен II, както се споменава в неговия Търновски надпис, да я издигне „из основи“ (Дуйчев 1944, 38 – 39).

⁸ Както предполага М. Младенов, това са били татари при първото нападение от 1341 – 1342 г. и турци при второто нападение от 1346 – 1347 г. (Младенов 2017, 94 – 99).

в единична кула, която ще е била на разстояние от техните килии. Именно затова и Ромил Видински получил предупреждението да отиде да живее „в кулата с братството“ и да напусне обиталището си поради опасност от нападение на мюсюлмани. Поради тази причина братството се е настанило в удобна за контрол, отбрана и бързо застрояване (порутеното укрепление е трябвало да се поправи, вместо да се прави ново, което изисквало много повече средства и ресурси) постройка, каквато по това време е била неизползваната крепост Градището. Отразяването на атаките със сигурност е изисквало монасите да имат лично оръжие, годно за отбрана. Нека не забравяме, че монахът Лука заплашил със собствения си меч самия Григорий Синаит, а при последните мюсюлмански нападения, според ЖРВ, нападателите не се решавали да нападнат отблизо укреплението, а само обсипвали със стрели монасите и отвлекли товарните им животни, които са били извън укреплението⁹.

Към идеята за преустройството на старата крепост Градището за нуждите на манастир всъщност ме навежда топографията на Килифаревския манастир, който ще да е бил построен по подобие на Синаитовия манастир в Парория. Както вече знаем от проведените от Я. Младенова и М. Робов проучвания, Килифаревският манастир възниква върху основите на ранновизантийска и средновековна крепост, следвайки архитектурните дадености от по-ранните епохи на доминиращо над района възвишение (**Робов**, Килифаревски манастир). В допълнение следва да отбележа, че южно от Градището до Малко Търново тече р. Делиевска, която тук, в горното си течение, е една от най-студените и усойни странджански реки и в този смисъл отговаря на описанието от ЖРВ на заледената река, намираща се до манастира. Подобни манастири-крепости са били построени и на други места в България, някои от които дори са били включени и в отбранителната система на страната (**Тулешков 1989**, 50).

Тук е мястото да обърна внимание и на името на планината Катакриомени. Обикновено се приема, след преводите на Сирку и Соколовски, че името се тълкува в смисъл на Обледенената планина. Без да се опитвам да вляза в спор с преводачите ще обърна внимание на това, че Сирку и Соколовски списват името на планината под две различни наименования: Катакриомени (κατακρίόμενοι) според Сирку и Катакекриоменон (Κατακεκρῶμενον) според Соколовски, независимо, че и двамата, както вече стана дума, приемат един и същ превод – Обледенена. И в двата случая думата е съставена от две части: представката *ката* (ката – надолу, между, през, до, срещу) и корените *кекрименон* (κεκρῶμενον, в смисъл на таен, скрит, като тази дума

⁹ В ЖГС построеното със средствата на цар Иван Александър убежище за животни е споменато отделно от останалите постройки, което допуска възможността оборът да е бил извън сградата на манастира.

се среща най-вече в библейски текстове) или *криомени* (от *κρυφένος* – студ или *κρυφενή* – изстуден). В първият случай тогава може да се приеме превода, че става дума за „отсрещната, студена (обледенена) планина, но за втория случай предлагам топонима Катакекриомени орос да се тълкува като „долната, срещуположната, скритата (между другите) планина, което е и в съответствие и с позицията на Градището във вътрешността на Странджа. Следва също да се отбележи, че Градището е било достъпно чрез пътно-съобщителни връзки, както от страна на Созопол, така и от страна на Адрианопол.

Старият път от Созопол до Малко Търново (Градището) например е описан още от Г. п. Аянов (**Аянов 1946**, 111). От Созопол пътят върви на юг и през седловината между „Бакарлъка“ и „Лободовото кале“ прехвърля крайбрежната верига Меден рид – Маслен нос. По нея са подредени няколко крепости – „Бакарлъшкото кале“, „Лободовото кале“, „Малкото кале“ и „Вълчаново кале“ (**Тракийски паметници 1976**, 128–157). Оттук се спуска по посока на село Веселие, преминава Новопаничарската река при крепостта „Хисарлъка“, прехвърля билото, ограничено от същата река и Дуденско-Яснополската, а след преминаване на последната поема билото „Чашка“ – „Цариградски юрт“ – „Кайряците“ – „Студената вода“. Главното било Босна – Уграш – Атлиман пътят прехвърля при Уграш, спуска се по западния склон на възвишението „Бисана“ и слиза в „Юртя“, Заберновско землище. Южно от Заберново пътят пресича местността „Тулпан“. Оттук по билото „Каменливия път“ – „Пшелинет“ се спуска в коритото на р. Велека. Като премине р. Айдере, пътят поема по източния склон на възвишението „Острата чука“ и през Попиново отива в Малко Търново и Градището.

Усвояването на пространството около двата най-големи върха на Странджа от страна на монаси исихасти е нормално за епохата. Както се вижда от сведенията в житията, теренните наблюдения и археологически проучвания, районът е бил религиозен център и обиталище за монаси още от една доста по-ранна епоха, както сочат проучванията на манастира при с. Воден, още към X век. По същото време ще са били и заселени множеството скитове навътре в Странджа, което като хронология съвпада и с времето на появата на ранните монашески селения в Атонската планина към X век. В този смисъл едва ли всички локализирани, но неуточнени хронологически, християнски обители в Странджа следва да се отнасят прибързано към времето на Григорий Синаит.

На следващо място още едно обстоятелство ме подтиква към търсенето на исихасткия център на Григорий Синаит и прилежащите към него църкви в този район. Според наблюденията на предхристиянските традиции на Атонската Св. Гора и Сливенската планина (**Ковачев 2017**) тези две планински манастирски селения са били предшествани от антични светилища, в които са се почитали Зевс, Аполон, Дионис, Херакъл и Тракийският конник,

а в самите райони са съществували орфически мъжки сдружения от посветени траки. В тази връзка нека не забравяме, че между Махиада и Градището е тракийското светилище при Мишкова нива, където са били почитани тези божества, а северно от Градището, до с. Бръшлян, е съществувал храм на Дионис (Делев 1983, 1 – 11; Делев, Карайотов 1981; Дечев 1938, 15 – 17). При двете светилища в древността вероятно са се събирали и посветени траки, изповядващи мистериите на тракийския орфизъм.

Предложените хипотези са нов опит за тълкуване на името на Парория и търсене на местонахождението на манастира на Григорий Синаит и прилежащите му лаври. Поставената цел е да се провокира не само ново търсене на тези важни средновековни паметници, но и да се потърси връзката им с местните вярвания и традиционна народна култура.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Андреев 1993а: Й. Андреев. България през втората четвърт на XIV век. Велико Търново, 1993./Y. Andreev. Bulgaria prez vtorata chetvart na XIV vek. Veliko Tarnovo, 1993.

Андреев 1993б: Й. Андреев. Средновековна Парория и манастирът на Григорий Синаит. – Епохи, 2, 1993, 18 – 31./Y. Andreev. Srednovekovna Paroria i manastirat na Grigoriy Sinaït. – Epoi, 2, 1993, 18 – 31.

Арnaudов 1920: М. Арnaudов. Кукери и русалии. Студии върху българските обреди и легенди. – В: Сборник за народни умотворения и народопис. Том 34. София, 1920, 3 – 245./M. Arnaudov. Kukeri i rusalii. Studii varhu balgarskite obredi i legendi. – V: Sbornik za narodni umotvorenia i narodopis. Tom 34. Sofia, 1920, 3 – 245.

Аянов 1941: Г. п. Аянов. Стари манастири в Странджа. Принос към въпроса за местонахождението на Синаитовия манастир. – ИБАИ, XIII, 1941, 254 – 263./G. p. Ayarov. Stari manastiri v Strandzha. Prinos kam vaprosa za mestonahozhdenieto na Sinaïtovia manastir. – IBAI, XIII, 1941, 254 – 263.

Аянов 1946: Г. п. Аянов. Стари пътища и поселища край тях. – ИБАИ, XV, 1946, 94 – 113./G. p. Ayarov. Stari patishta i poselishta kray tyah. – IBAI, XV, 1946, 94 – 113.

Бешевлиев 1960: В. Бешевлиев. Три приноса към българската средновековна история. – В: Сборник изследвания в чест на Марин С. Дринов. София, 1960, 283 – 300./V. Beshevliev. Tri prinosa kam balgarskata srednovekovna istoria. – V: Sbornik izsledvania v chest na Marin S. Drinov. Sofia, 1960, 283 – 300.

Гагова 2002: Кр. Гагова. Тракия през Българското средновековие. Историческа география. София, 2002./Kr. Gagova. Trakia prez Balgarskoto srednovekovie. Istoricheska geografia. Sofia, 2002.

Георгиев 2007: П. Георгиев. Българският сарактон в Тракия. – Археология, 1–4, 2007, 192–205. /P. Georgiev. Balgarskiyat sarakton v Trakia. – Arheologia, 1–4, 2007, 192–205.

Голубинский 1871: Е. Голубинский. Краткий очеркъ истории православных церквей Болгарской, Сербской и Ромынской или Молдо-Валашкой. Москва, 1871./E. Golubinskii. Kratkii ocherkie istorii pravoslavnykh tserkvei Bolgarskoi, Serbskoi i Romynskoi ili Moldo-Valashkoi. Moskva, 1871.

Горов 1972: Г. Горов. Местонахождението на средновековната Парория и Сина-итовия манастир. – ИПр, 1, 1972./G. Gorov. Mestonahozhdenieto na srednovekovnata Paroria i Sinaitovia manastir. – IPr, 1, 1972.

Делев 1983: П. Делев. Епитафията на Христа и светилището на Зевс-Дионис в Малко Търново. – Археология, 3, 1983, 1–11./P. Delev. Epitafiyata na Hrista i svetilishteto na Zevs-Dionis v Malko Tarnovo. – Arheologia, 3, 1983, 1–11.

Делев, Карайотов 1981: П. Делев, Ив. Карайотов. Археологически разкопки местността Мишкова нива край Малко Търново. – АОР през 1981 г. София, 1982. /P. Delev, Iv. Karayotov. Arheologicheski razkopki v mestnostta Mishkova niva kray Malko Tarnovo. – AOR prez 1981 g. Sofia, 1982.

Дечев 1938: Д. Дечев. Жертвеникът на Диониса в с. Сармаджик, Малко Търновско. – Прометей, II, 3, 1938, 15–17./D. Dechev. Zhertvenikat na Dionisa v s. Sarmadzhik, Malko Tarnovsko. – Prometey, II, 3, 1938, 15–17.

Димитров 1990: Б. Димитров. Между България и Византия. – В: Странджа.

Древност и съвремие. София, 1990, 409–412./B. Dimitrov. Mezhdu Bulgaria i Vizantia. – V: Strandzha. Drevnost i savremie. Sofia, 1990, 409–412.

Димитров 2000: Б. Димитров. Гранични крепости в Странджа. Милеоните. – ИНИМ, XI, 2000, 63–69./B. Dimitrov. Granichni kreposti v Strandzha. Mileonite. – INIM, XI, 2000, 63–69.

Драганов 1984: Д. Драганов. Манастирът до с. Воден. Нова хипотеза за местонахождението на Синаитовия манастир. – В-к „Народен другар“ от 5 февруари 1984 г./D. Draganov. Manastirat do s. Voden. Nova hipoteza za mestonahozhdenieto na Sinaitovia manastir. – V-k „Naroden drugar“ ot 5 fevruari 1984 g.

Дуйчев 1944: И. Дуйчев. Из старата българска книжнина. Т. 2. София, 1944./I. Duychev. Iz starata balgarska knizhnina. T. 2. Sofia, 1944.

Златарски 1904: В. Златарски. Житие и жизнь преподобнаго отца нашего Те-одосия. – СбНУ. XX, 2, 1904, 1–41./V. Zlatarski. Zhitie i zhizny prepodobnago ottsa nashego Teodosia. – SbNU. XX, 2, 1904, 1–41.

Златарски 1970: В. Златарски. История на Българската държава през средните векове. Том 1, част 1. София, 1970./V. Zlatarski. Istorija na Balgarskata darzhava prez srednite vekove. Tom 1, chast 1. Sofia, 1970.

Иречек 1882: К. Иречек. Приложение към античeskата география и епиграфика на България и Румъния. – Периодично списание на БКД в Средец, 2, 1882./К. Irechek. Prilozhenie kam anticheskata geografia i epigrafika na Bulgaria i Rumania. – Periodichno spisanie na BKD v Sredets, 2, 1882.

Иречек 1899: К. Иречек. Княжество България: негова повърхнина, природа, население, духовна култура, управление и новейша история. Пловдив, 1899./К. Irechek. Knyazhestvo Bulgaria: negova povarhnina, priroda, naselenie, duhovna kultura, upravlenie i noveysha istoria. Plovdiv, 1899.

Иречек 1978: К. Иречек. История на българите. София, 1978./К. Irechek. Istoria na balgarite. Sofia, 1978.

Киселков 1925: В. Киселков. Средновековна Парория и Синаитовият манастир. – В: Сборник в чест на В. Златарски. София, 1925, 104–118./V. Kiselkov. Srednovеkovna Paroria i Sinaitoviyat manastir. – V: Sbornik v chest na V. Zlatarski. Sofia, 1925, 104–118.

Ковачев 2017: Г. Ковачев. Света гора Сливенска и Света гора Атонска. За два сакрални района преди християнството. – ТКШ. Том 11. Велико Търново, 2017, 335–352./G. Kovachev. Sveta gora Slivenska i Sveta gora Atonska. Za dva sakralni rayona predi hristiyanstvoto. – TKSh. Tom 11. Veliko Tarnovo, 2017, 335–352.

Коледаров 1979: П. Коледаров. Политическа география на Средновековната българска държава. Т. 1. София, 1979./P. Koledarov. Politicheska geografia na Srednovеkovenata balgarska darzhava. T. 1. Sofia, 1979.

Лалчев 2015: Др. Лалчев. Опит за локализация на Парория според житийната хронотопия и теренните проучвания в Южна Странджа. – ТКШ. Том 10. Велико Търново, 2015, 446–477./Dr. Lalchev. Opit za lokalizatsia na Paroria spored zhitiynata hronotopia i terennite prouchvania v Yuzhna Strandzha. – TKSh. Tom 10. Veliko Tarnovo, 2015, 446–477.

Младенов 2017: М. Младенов. Щрих към историята на монашеския център Парория. – В: България, българите и Европа – мит, история и съвремие. Том 11. Велико Търново, 2017, 94–99./M. Mladenov. Shtrih kam istoriyata na monasheskia tsentar Paroria. – V: Bulgaria, balgarite i Evropa – mit, istoria i savremie. Tom 11. Veliko Tarnovo, 2017, 94–99.

Николов 2012: М. Николов. Манастирите на Св. Григорий Синаит. – В: България, българите и Европа – мит, история и съвремие. Том 5. В. Търново, 2012, 74–84./Nikolov 2012: M. Nikolov. Manastirite na Sv. Grigoriy Sinait. – V: Bulgaria, balgarite i Evropa – mit, istoria i savremie. Tom 5. V. Tarnovo, 2012, 74–84.

Николов 2013: М. Николов. Исихазмът, Св. Григорий Синаит и манастирите в Парория. Бургас, 2013./M. Nikolov. Isihazmat, Sv. Grigoriy Sinait i manastirite v Paroria. Burgas, 2013.

Николов 2016: М. Николов. Писаното за локализацията на Парория. – ИНИМ, XXVIII, 2016, 403 – 407./M. Nikolov. Pisanoto za lokalizatsiyata na Paroria. – INIM, XXVIII, 2016, 403 – 407.

Орачев 2011: А. Орачев. Парорийският манастир „Св. Богородица“ край с. Воден, Боляровска община. Ямбол, 2011./A. Orachev. Paroriyskiyat manastir „Sv. Bogoroditsa“ kray s. Voden, Bolyarovska obshtina. Yambol, 2011.

Орачев, Банчева 2009: А. Орачев, Е. Банчева. Парорийският манастир при с. Воден. – Будител, 1, 2009, 32 – 43./A. Orachev, E. Bancheva. Paroriyskiyat manastir pri s. Voden. – Buditel, 1, 2009, 32 – 43.

Робов: М. Робов. Килифаревски манастир. – In: Царевград Търнов (Туристически информационен център на Велико Търново). <http://www.velikoturnovo.info/bg/monasteries/i24/Килифаревски-Манастир.html> (10.26.2018)./M. Robov. Kilifarevski manastir. – In: Tsarevgrad Tarnov (Turisticheski informatsionen tsentar na Veliko Tarnovo).

Соколов 1904: И. Соколов. Житие Св. Григория Синаита. Москва, 1904./I. Sokolov. Zhitie Sv. Grigoriia Sinaita. Moskva, 1904.

Спасова 2008: М. Спасова. „Къде са отишли...“ или „Откъде са дошли парорийските ръкописи“? – В: Киприанови четения. Велико Търново, 2008, 399 – 406./M. Spasova. „Kade sa otishli...“ ili „Otkade sa doshli paroriyskite rakopisi“? – V: Kiprianovi chetenia. Veliko Tarnovo, 2008, 399 – 406.

Сырку 1899: П. Сырку. К истории исправления книг в Болгарии в XIV в. – В: Записки историко-филологического факультета императорского Санкт Петербургского университета. Часть XXV. Санкт Петербург, 1899, 17 – 109./P. Syrku. K istorii ispravleniia knig v Bolgarii v XIV v. – V: Zapiski istoriko-filologicheskogo fakulteta imperatorskogo Sankt Peterburgskogo universiteta. Chast XXV. Sankt Peterburg, 1899, 17 – 109.

Сырку 1900: П. Сырку. Житие преподобного Ромила. Санкт Петербург, 1900./P. Syrku. Zhitie prepodobnogo Romila. Sankt Peterburg, 1900.

Сырку 1909: П. Сырку. Житие Григория Синаита. Санкт Петербург, 1909./P. Syrku. Zhitie Grigoriia Sinaita. Sankt Peterburg, 1909.

Тракийски паметници 1976: Тракийски паметници. Том 1. София, 1976./Trakiyski pametnitsi. Tom 1. Sofia, 1976.

Тулешков 1984: Н. Тулешков. Култовата архитектура на Странджа от епохата на Османското владичество. – В: Странджанско-Сакарски сборник. Том 1. Малко Търново, 1984, 254 – 288./N. Tuleshkov. Kultovata arhitektura na Strandzha ot epohata na Osmanskoto vladichestvo. – V: Strandzhansko-Sakarski sbornik. Tom 1. Malko Tarnovo, 1984, 254 – 288.

Тулешков 1989: Н. Тулешков. Архитектура на българските манастири. София, 1989./N. Tuleshkov. Arhitektura na balgarskite manastiri. Sofia, 1989.

Цанкова-Петкова 1960: Г. Цанкова-Петкова. О территории Болгарского государства в VII–IX вв. – Византийский временник, 17, 1960, 124–143./G. Tsankova-Petkova. O teritorii Bolgarskogo gosudarstva v VII–IX vv. – Vizantiiskii vremennik, 17, 1960, 124–143.

Шкорпил 1885: В. и К. Шкорпил. Някои бележки върху археологическите и историческите изследвания в Тракия. Пловдив, 1885. V. i K. Shkorpil. Nyakoi belezhki varhu arheologicheskite i istoricheskite izsledvania v Trakia. Plovdiv, 1885.

Шкорпил 1905: К. Шкорпил. Материалы для болгарский древностей. Приложение II. О земляных укреплениях и окопах. – ИРАИК, X, 1905, 558–569. /K. Shkorpil. Materialy dlia bolgarskii drevnostei. Prilozhenie II. O zemlianykh ukrepleniakh i okopakh. – IRAIK, X, 1905, 558–569.

Besevlijev 1955: V. Besevlijev. Les inscriptions au relief de Madara. – BSl, XVI–2, 1955, 212–254.

Haland 2017: E. Haland. Greek Festivals, Modern and Ancient. Vol. 2. Cambridge, 2017.

Lawson 1910: J. Lawson. Modern Greek Folklore and Ancient Greek Religion. Cambridge, 1910.

Liddell & Scott 1930: Liddell & Scott Greek-English Lexicon. Chicago, 1930.

Müller-Wiener 1977: W. Müller-Wiener. Bildlexikon zur Topographie Istanbuls: Byzanzion, Konstantinopolis, Istanbul bis zum Beginn des 17. Jahrhundert. Tübingen, 1977.

Pocket Oxford Greek Dictionary 1955: The Pocket Oxford Greek Dictionary. Oxford, 1955.

Soustal 1991: P. Soustal. Thrakien (Thrace, Rodope und Haimimontos). – In: TIB. Band 6. Wien, 1991.

Suda Online: Suda Online: Byzantine Lexicography. <http://www.stoa.org/sol/indices/epsilon.html> (10.26.2018).